

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง การเรียนรู้และขับเคลื่อนเพื่อขอรับรองมาตรฐานสินค้าประมงอินทรีย์กับการสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย : ศึกษากรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มวิสาหกิจโอโรังป็นตัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการขับเคลื่อนสินค้าเนื้อสัตว์ทะเลสดชนิดต่างๆของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเพื่อสร้างการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจับสัตว์น้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรในแง่มุมใหม่ๆ ผลการศึกษา พบว่า

1. หลักเกณฑ์สินค้าประมงอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองจากสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ

หลักการผลิตและจำหน่ายอาหารสดที่ถือว่ามีความมาตรฐานสูงสุดและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป คือ หลักการที่กำหนดโดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Organic Agriculture Movements – IFOAM) ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อสำคัญ คือ 1) สุขภาพ (Health) จะต้องส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพ 2) นิเวศวิทยา(ecology) จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวัฏจักรแห่งธรรมชาติ 3) ความเป็นธรรม (fairness) จะตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต และ 4) การดูแลเอาใจใส่ (Care) จะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพและความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2. กระบวนการขับเคลื่อนของวิสาหกิจชุมชนฯเพื่อขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

(1) การศึกษาขั้นตอนการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กับ มกท.

ขั้นที่ 1 การศึกษาทำความเข้าใจและเตรียมชุดใบสมัคร โดยการศึกษามาตรฐานและประเภทการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ขั้นที่ 2 การยื่นสมัครและชำระค่าตรวจแบบใบสมัครเบื้องต้น

ขั้นที่ 3 การชำระค่าธรรมเนียมการรับรอง

ขั้นที่ 4 การนัดตรวจประจำปีครั้งแรก

ขั้นที่ 5 พิจารณาและแจ้งผลการรับรอง

ขั้นที่ 6 ออกใบรับรอง

(2) กระบวนการขอรับรองมาตรฐานสินค้าประมงอินทรีย์

- การประชุมพูดคุยเพื่อเตรียมการขอรับรองมาตรฐานสินค้าประมงอินทรีย์

- การขึ้นทะเบียนสมาชิกทำการประมงพื้นบ้านแบบยั่งยืน โดยให้ชาวประมงพื้นบ้านที่สนใจสามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม และให้ทางกลุ่มมีการพิจารณา

- ชนิดสัตว์น้ำที่จะขอรับรองมาตรฐานอินทรีย์ ประกอบด้วย ปลากุลเลา ปลาอินทรี ปลากะพงขาว ปลาช่อนทะเล ปลาน้ำดอกไม้/ปลาสาก ปลาสลิด

(3) ขั้นตอนการตรวจสอบ โดยผู้ตรวจสอบจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำ เกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่มฯ วัตถุประสงค์ของกลุ่ม การจ้างงาน ระบบการซื้อขาย การจัดทำบัญชี เพื่อต้องการรู้ที่มาที่ไปของการจัดตั้งกลุ่ม

การสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มฯ เกี่ยวกับประวัติส่วนตัว ประวัติครอบครัว การประกอบอาชีพประมง พื้นฐานว่าเริ่มทำการประมงตั้งแต่ตอนไหน ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง ระยะเวลาของการจับสัตว์น้ำ เมื่อได้สัตว์น้ำแล้วเก็บรักษาอย่างไร บริเวณที่จับสัตว์น้ำอยู่ที่ไหน

การตรวจสอบเครื่องมือประมงและพื้นที่ทำการประมง

โดยการไปสุ่มตรวจการใช้เครื่องมือทำการประมงในแต่ละพื้นที่ตามที่ระบุในแผนที่พื้นที่ทำการประมง พร้อมดูเครื่องมือทำการประมงว่าใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ ใช้ขนาดตาอวนที่จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดหรือไม่ และที่สำคัญที่สุด คือ เครื่องมือประมงที่จับสัตว์น้ำ เป็นเครื่องมือประมงที่จับสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนหรือไม่

การจัดส่งสินค้าถึงผู้บริโภค

การขนส่งผลิตภัณฑ์อินทรีย์จะไม่ปนเปื้อนหรือปะปนกับสินค้าทั่วไปที่ไม่ได้มีการรับรองมาตรฐานฯ ผลิตภัณฑ์อินทรีย์จะมีการติดฉลากไว้ชัดเจน และระบุที่อยู่ของผู้ประกอบการ และชื่อ มกท. และรหัส EU ของ มกท. และมีภาชนะบรรจุที่สามารถป้องกันการปนเปื้อนได้ โดยผู้ผลิตและผู้ประกอบการต้องเป็นผู้รับผิดชอบดูแลให้ผู้ทำการขนส่งผลิตภัณฑ์อินทรีย์ดำเนินการให้ปราศจากการปนเปื้อนทุกขั้นตอน

3. การสร้างการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจับสัตว์น้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรจากการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ในกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้มีจำแนกบุคคลที่ยอมรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมออกเป็น 5 ประเภท คือ

(1) กลุ่มผู้ริเริ่ม (Innovators) เป็นกลุ่มแรกในสังคม ที่เป็นทั้งผู้คิดค้น สร้างแรงบันดาลใจ สร้างความรู้ของชุมชน โดยมีความมุ่งมั่นที่จะเห็นชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ขายสัตว์น้ำได้ในราคาที่เป็นธรรม

(2) กลุ่มคนหัวก้าวหน้า (Early Adopters) คือ ชาวประมงพื้นบ้าน จำนวน 32 คน ที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนโอโรังปันตัย ซึ่งเป็นคนจับปลา/เป็นผู้ผลิตอาหารทะเลสด เป็นผู้เข้าร่วมได้รับประโยชน์จากการดำเนินธุรกิจชุมชนประมงพื้นบ้านขนาดเล็กโดยตรง

(3) กลุ่มคนส่วนใหญ่ช่วงแรก (Early Majority) ที่ส่งอาหารทะเลสดที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจฯ คนกลุ่มนี้คือกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านคนอื่น ๆ ที่ได้ใช้เครื่องมือประมงที่ถูกกฎหมายและไม่ทำลายทรัพยากร เป็นกลุ่มคนที่เฝ้ารอผลที่เกิดขึ้นจากกลุ่มคนหัวก้าวหน้า 32 คนแรกว่า หากผลการดำเนินงานเป็นไปในทิศทางที่น่าพอใจ กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะพร้อมที่จะร่วมไปในกระบวนการด้วย

(4) กลุ่มคนส่วนใหญ่ช่วงหลัง (Late Majority) คือ กลุ่มผู้ที่ใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายที่เห็นกลุ่มคนใหญ่ช่วงแรกได้รับราคาสัตว์น้ำที่สูงกว่าแพปลาทั่วไป จึงหวังจะขายสัตว์น้ำให้กับทางกลุ่มฯ จึงได้พยายามปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือประมงที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในการจับสัตว์น้ำ

(5) กลุ่มคนล่าหลัง (Laggards) คือกลุ่มคู่แข่งทางการค้า กลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่นอยู่กับการทำธุรกิจ มุ่งหวังผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ พวกเขาจึงไม่เห็นคุณค่าจากการดำเนินธุรกิจชุมชนประมงพื้นบ้านขนาดเล็กที่ให้ความสำคัญกับมิติด้านการพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและผู้คนในชุมชน

4. การสร้างการรับรู้และการตอบรับของผู้บริโภค

สินค้าผลผลิตอาหารทะเลสดทั่วไปที่เข้าสู่ตลาดเพื่อตอบสนองกับผู้บริโภคมาจากหลากหลายช่องทาง เช่น สัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงขึ้นมา สัตว์น้ำที่มาจากเครื่องมือประมงจากเรือขนาดใหญ่ และสัตว์น้ำที่มาจากชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นการจับสัตว์น้ำแบบวันต่อวัน ซึ่งแน่นอนผู้บริโภคย่อมมีความต้องการบริโภคสัตว์น้ำที่มีความสดใหม่ ไม่เจือปนสารเคมีของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน จึงทำให้ผู้ขายเป็นจำนวนมากที่มีการกล่าวอ้างว่า สัตว์น้ำที่ตัวเองขายเป็นสัตว์น้ำจากชาวประมงพื้นบ้านจริงๆ ที่มาจากแหล่งอื่น

ดังนั้นการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Organic Agriculture Movements – IFOAM) จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับกลุ่มผู้ขายอาหารทะเลสดปลอดสารเคมี เพื่อเป็นการยืนยันและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคในการซื้อสินค้า โดยกลุ่มลูกค้าที่ทางกลุ่มมีการจัดส่งสัตว์น้ำเกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วย 2 ประเภท คือ 1. กลุ่มลูกค้า โรงแรม ร้านอาหาร จากธรรมชาติ และอาหารออร์แกนิกที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และ 2. กลุ่มลูกค้าทั่วไป ที่ให้ความสำคัญกับการซื้อสินค้าออร์แกนิก เช่น กลุ่มคนรักสุขภาพ กลุ่มคนที่ต้องการดูแลสุขภาพเป็นพิเศษ เช่น ผู้เจ็บป่วย, กลุ่มคนชั้นกลางขึ้นไป โดยคนกลุ่มนี้มีกำลังซื้อ ในขณะที่เป็นกลุ่มที่มีความต้องการอาหารปลอดสารพิษ และอาหารที่มีคุณภาพ พร้อมกับมีความฉับไวในการติดตามและรับรู้ข่าวสารอย่างต่อเนื่อง